

مقاله پژوهشی: ارتقاء کارآمدی الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی

نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی

۲۰۰۱۰۰۱۰۱۰۲۰۰۸۴۸۹۷۰۱۴۰۰۰۱۹۰۸۴۶۰۹

اله‌مراد سیف^۱، علی حسینی نیکو^۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۱/۲۷

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۰۷

چکیده

یکی از سیاست‌های کشورهای سلطه‌گر در راستای تأمین منافع خود تضعیف نمودن قدرت اقتصادی کشورهای هدف با استفاده از ابزار مرسوم تحریم اقتصادی می‌باشد. از آنجایی که شرایط اقتصادی در بحث تأمین منابع جهت اجرای برنامه‌های سازمان‌ها تأثیر مهمی دارد، هرگونه تهدید و بحران اقتصادی سازمان‌ها را در اجرا و پیاده‌سازی طرح‌ها و برنامه‌های مربوطه با چالش مواجه می‌نماید. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) جهت گذر از هر شرایط بحران‌زا در حوزه‌های اقتصادی، بر اجرای دقیق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی تأکید فرموده‌اند. نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران که از ارکان مهم کشور محسوب می‌گردد، جهت حفظ و ارتقاء قدرت دفاعی و بازدارندگی کشور در برابر تهدیدهای دشمنان نیازمند الگوهای کارآمد در شرایط ویژه اقتصادی می‌باشد. پژوهش حاضر که باهدف ارتقاء کارآمدی الگوی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی انجام گردیده است، در پی ارتقاء کارآمدی نیروهای مسلح در شرایط ویژه (تهدیدها و بحران‌ها) می‌باشد. نوع پژوهش، کاربردی - توسعه‌ای و روش تحقیق با رویکرد آمیخته (کمی و کیفی) می‌باشد. جامعه آماری از میان خبرگان و فعالان حوزه پژوهش به تعداد ۱۱۲ نفر و حجم جامعه نمونه با استفاده از فرمول کوکران، به تعداد ۵۲ نفر تعیین شده است. نتیجه تحقیق پس از انجام تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان‌دهنده تأثیر ویژگی‌های برجسته و مزیت آفرین اقتصاد مقاومتی در ارتقاء الگوی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح می‌باشد. برابر الگوی مفهومی ارائه‌شده از تعداد مؤلفه‌های احصاء شده، تعداد ۶ مؤلفه در ارتقاء کارآمدی الگوی طرح‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح و ۷ مؤلفه در ارتقاء کارآمدی الگوی برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح نقش دارد.

۱دانشیار اقتصاد دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)

۲دانش‌آموخته دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) a.hossiny114@gmail.com

واژگان کلیدی: الگوی راهبردی، کارآمدی، طرح‌ریزی راهبردی، برنامه‌ریزی راهبردی، اقتصاد مقاومتی

مقدمه

امروزه برای گذر از شرایط دشوار و کاهش اثرات تغییرات محیطی از قبیل مشکلات اقتصادی ناشی از تحریم و خصومت‌های سیاست ساخته دشمنان، اتخاذ رویکردهای نوآورانه، مزیت آفرین و مبتنی بر توانمندی‌ها و ظرفیت‌های موجود، زمینه‌های رشد و پیشرفت سازمان‌ها را فراهم می‌نماید. مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در بیانات خود و با توجه به انواع تهدیدها و برحسب شرایط و مقتضیات زمانی مفاهیمی همچون الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، استحکام ساخت درونی نظام و... مطرح فرمودند. یکی از این مفاهیم که در چند سال اخیر از سوی معظم له عنوان و در مناسبت‌های مختلف مورد تأکید ایشان قرار گرفته است «اقتصاد مقاومتی» می‌باشد. در حقیقت طرح اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک رویکرد مبنایی باهدف غلبه بر موانع و هموار نمودن مسیر رشد و پیشرفت در تمام شرایط و مقتضیات پیش روی کشور است. نیروهای مسلح جمهوری اسلامی که از ارکان مهم کشور در حوزه‌های دفاعی و امنیتی است، می‌تواند از ویژگی‌های مزیت آفرین اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های ابلاغی آن در فرایند طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی‌های مربوطه بهره‌برداری نماید. مسئله اصلی این پژوهش، «ضعف در کارآمدی الگوی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح در مواجهه با تهدیدها و بحران‌های جاری و ضعف در نهادینه شدن اقتصاد مقاومتی در الگوی مذکور» می‌باشد. لذا انجام این پژوهش به لحاظ اینکه در راستای منویات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) مبنی بر انجام پژوهش‌های دانشگاهی پیرامون اقتصاد مقاومتی از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. از سایر جنبه‌های ایجابی انجام این پژوهش می‌توان به نکات زیر اشاره نمود:

- (۱) تأکید مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) مبنی اینکه «فرماندهان و مسئولان، برنامه‌ریزی‌ها را باید به‌روز کنند متناسب با حوادث و تغییرات مختلف، برنامه‌ها را به‌طور دائم موردبازنگری قرار بدهند»^۱.
- (۲) انجام این تحقیق نیروهای مسلح را از الگوی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی کارآمد در برابر تکانه‌های اقتصادی و سایر تغییرات و مقتضیات کشور برخوردار می‌نماید.
- (۳) بهره‌مندی الگوی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح از ویژگی‌های مزیت آفرین اقتصاد مقاومتی، می‌تواند پاسخ‌گوی مناسبی جهت ارتقاء کارآمدی سازمان‌های نیروهای مسلح باشد.

با توجه به استمرار خصومت‌های دشمنان در حوزه‌های مختلف به‌ویژه تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن در روند اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های نیروهای مسلح و لزوم حفظ کارآمدی در راستای تحقق اهداف تعیین‌شده در شرایط ویژه عدم انجام پژوهش حاضر تبعات زیر را به دنبال خواهد داشت:

(۱) کارآمدی نیروهای مسلح در برابر تکانه‌های اقتصادی و سایر شرایط و تهدیدهای متصور، کاهش می‌یابد.

(۲) رشد و پیشرفت پایدار نیروهای مسلح در شرایط فشارهای خصمانه دشمنان، با چالش مواجه می‌گردد.

(۳) ضعف در کارآمدی جهت مقابله با تغییر و تحولات پیش رو، نیروهای مسلح را در عبور از انواع تهدیدها با مشکل مواجه خواهد نمود.

هدف اصلی این پژوهش «ارتقاء کارآمدی الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی» می‌باشد و اهداف فرعی جهت نیل به هدف اصلی عبارت‌اند از:

(۱) شناسایی مؤلفه‌های کارآمدی الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی.

(۲) تعیین روابط بین مؤلفه‌ها با بعد کارآمدی.

(۳) تعیین مهم‌ترین مؤلفه‌های کارآمدی و اولویت‌بندی آن‌ها.

سؤال اصلی تحقیق: چگونه کارآمدی الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی ارتقاء می‌یابد؟ و سؤالات فرعی عبارت‌اند از:

۱- مؤلفه‌های کارآمدی الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی کدام‌اند؟

۲- روابط بین مؤلفه‌ها با بعد کارآمدی چگونه می‌باشد؟

۳- مهم‌ترین مؤلفه‌های بعد کارآمدی به ترتیب اولویت کدام‌اند؟

مبانی نظری

- پیشینه تحقیق:

پژوهش‌های مرتبط با عنوان مقاله که توسط سایر محققین انجام‌یافته است عبارت‌اند از:

آقای سعید موسوی ثمرین (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «نسبت برنامه‌های توسعه با اهداف اقتصاد مقاومتی» پس از بررسی برنامه‌های توسعه به این نتیجه رسیده که تطابق یا عدم تطابق هر یک از مفاد برنامه‌های توسعه با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در اکثر مواقع، حداقل در یکی از

برنامه‌های سه‌گانه (برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم) و حداقل در یکی از مواد این برنامه‌ها، مفاد قانون معطوف به بندهای مرتبط با مجموعه سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی بوده است. مهم‌ترین دلالت این یافته این است که دستگاه سیاست‌گذاری کشور تا به امروز توجه نسبتاً درخوری را به منظومه اقتصاد مقاومتی مبذول داشته است. آقای سید ضیاءالدین قاضی‌زاده فرد (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «ویژگی‌های برنامه‌ریزی راهبردی در سازمان‌های نظامی» به نتایج زیر دست‌یافته است:

برنامه‌ریزی راهبردی ابزار بسیار مناسبی در اختیار فرماندهان و مدیران سازمان‌های نظامی است، به‌منظور آن‌که به عوامل محیطی داخل و خارج سازمان خود نظر افکنده و از منابع، امکانات، توانایی‌ها و فرصت‌های بالقوه و بالفعل موجود وقتی داخل خارج سازمان حسن استفاده را نمایند و نقاط ضعف را شناسایی کرده و آن‌ها را از بین برده و با تهدیدها، مقابله مناسبی انجام دهند. آقای سیف‌علی حسینی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «طراحی الگوی مناسب برنامه‌ریزی راهبردی دفاعی» به این نتیجه رسیدند که برنامه‌ریزی دفاعی شامل گام‌های زیر می‌باشد:

- رفع موانع و تطبیق برنامه‌ریزی راهبردی با محیط در جهت حصول اهداف سازمانی.
- تعیین اهداف کلان، بنیادین و عالی دفاعی که از آرمان‌ها و علایق و منافع ملی نشئت می‌گیرند.
- رفع موانع و تطبیق برنامه‌ریزی راهبردی با محیط در جهت حصول اهداف سازمانی.

- مفهوم شناسی:

الگو: الگو معمولاً شامل نمادها است تا اشیای فیزیکی، یعنی ویژگی‌های بعضی از پدیده‌های تجربی شامل اجزا و روابط بین آن‌ها را به شکل منطقی بین مفاهیم نشان می‌دهد. مدل، انتزاعی از واقعیت است. الگوها ابزارهای تبیین و پیش‌بینی هستند. (خلیلی شورینی، ۱۳۹۱: ۱۳۲)

راهبرد: مسیر فعالیت سازمان برای رسیدن به اهداف است. پس از تعیین هدف، راه‌های متفاوتی برای رسیدن به آن هست. با سنجش فرصت‌ها و تهدیدات در محیط خارجی و نقاط قوت و ضعف در محیط داخلی، بهترین راه انتخاب می‌شود که همان راهبرد سازمان است. این راهبرد، حرکت سازمان را هدف‌دار می‌کند. (افشردی، ۱۳۹۳: ۳)

الگوی راهبردی: نمونه‌ای ذهنی و انسجام‌یافته از اجزاء و عناصر تشکیل‌دهنده یک پدیده راهبردی و چگونگی روابط آن اجزاء با یکدیگر می‌باشد. (سلمانی، ۱۳۸۸: ۱۵)

طرح‌ریزی: صاحب‌نظران علم مدیریت معتقدند که طرح‌ریزی یعنی آینده‌نگری و چنانچه سازمانی برای آینده خود و برای تطبیق با تغییر و تحولات آینده در دنیای دائماً در حال تغییر و تحول،

طرح‌های راهبردی لازم را تهیه نکرده و دچار روزمرگی شده باشد محکوم به فنا و اضمحلال است. نیروهای مسلح هم که با اعتبارات دولتی اداره می‌شوند از این قاعده مستثنی نیستند و بدون داشتن طرح‌های راهبردی آینده‌نگر، تنها یک سازمان مصرفی و سربار جامعه خواهند بود که در هنگام رزم هم قادر به اجرای مأموریت و برآورده کردن توقعات مردم نمی‌باشند. (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۱: ۹)

طرح‌ریزی راهبردی: طرح‌ریزی راهبردی به مجموعه‌ای از روش‌ها، فن‌ها، شیوه‌ها و اقداماتی اطلاق می‌گردد که برای یک ارتباط اصولی و عقلایی میان امکانات، منابع قابل دسترسی و عوامل محیطی با اهداف کلی نظامی به کار می‌روند. برای اینکه یک سازمان بتواند با اوضاع و احوالی که به سرعت متحول می‌شود و تغییر پیدا می‌کند، با شیوه‌های متناسب و کارآمد برخورد کند و مسائل سازمانی مهم و عمده را حل و فصل کند لازم است که به تهیه طرح‌های راهبردی بپردازد. (چگینی، ۱۳۷۳: ۱۴۰)

طرح‌ریزی راهبردی نظامی: طرح‌ریزی راهبردی نظامی سومین سطح از برنامه‌ریزی راهبردی ملی است. در حقیقت برنامه‌ریزی راهبردی ملی دارای سه سطح «سیاست‌گذاری ملی»، «طرح-ریزی راهبردی بخشی» و «برنامه‌ریزی راهبردی نظامی» است. (آقامحمدی، ۱۳۹۵: ۱۶۲)

این مرحله توسط ستاد فرماندهی کل ارتش/ سپاه با مشارکت نمایندگان نیروهای تابعه طرح‌ریزی شده و خروجی آن سند طرح‌ریزی راهبردی نظامی است. طرح‌ریزی راهبردی نظامی نیازمند رعایت فرایندی منطقی است تا طرح‌ریزی راهبردی نظامی به بهترین وجه انجام پذیرد. این فرایند بر اساس راهنمای طرح‌ریزی راهبردی دفاعی و امنیتی (که از طریق شورای عالی طرح‌ریزی راهبردی دفاعی - امنیتی ستاد کل نیروهای مسلح) شروع شده و در قالب مدیریت راهبردی نظامی (طرح‌ریزی، اجرا و کنترل و ارزیابی) گام به گام با توجه به مطالعات مربوطه اسناد لازم تهیه و پس از تأیید سلسله‌مراتب فرماندهی و اخذ مصوبه فرماندهی معظّم کل قوا از طریق ارتش/ سپاه به نیروهای تابعه ابلاغ می‌گردد. (همان: ۱۶۵)

برنامه‌ریزی: برنامه‌ریزی مانند پلی است میان جایی که هستیم و جایی که می‌خواهیم به آن برسیم. برنامه‌ریزی یعنی انتخاب مأموریت‌ها، هدف‌ها و اقداماتی برای نیل به آن‌ها که مستلزم تصمیم‌گیری و انتخاب از میان بدیل‌ها برای اقدام آینده سازمان است. برنامه‌ریزی اساسی‌ترین وظیفه در میان وظایف مدیریتی است. (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۲)

برنامه‌ریزی راهبردی: به فرایندی که مشتمل بر اهداف کلان سازمان انتخاب‌گزینه‌ها و روش‌های مناسب برای تحقق آن‌ها و تخصیص منابع لازم برای دستیابی به اهداف مذکور برنامه‌ریزی استراتژیک گفته می‌شود. (رنگریز و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۷)

نیروهای مسلح: نیروهای مسلح به مجموعه ستاد فرماندهی کل قوا، ارتش، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیروی انتظامی و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته، اطلاق می‌شود.^۱

رویکرد اقتصاد مقاومتی: در این پژوهش مقصود از رویکرد اقتصاد مقاومتی تأثیر و یا انطباق‌پذیری الگوی طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و تأمین منابع نیروهای مسلح با اقتصاد مقاومتی است. (سیف، مصاحبه علمی: ۱۳۹۵)

اصول حاکم بر نظام طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح

۱- ارزش‌ها و آرمان‌های ملی

ارزش‌های ملی آن دسته از هنجارها، ایستارها و ارزش‌هایی که پیرامونشان اجماعی عمومی حاصل آمده و نظام صدقی مسلطی را در یک جامعه ایجاد کرده‌اند. شناخت ارزش‌های ملی اساس شناخت منافع ملی است. ارزش‌های ملی در اصل منشوری هستند که یک ملت از طریق آن به خود و جهان پیرامون می‌نگرد. (بخش میدانی، ۱۳۹۴: ۲۱) در اولین مرحله از اقدامات سیاست‌گذاری‌های ملی باید آرمان‌های ملی و به‌عبارت‌دیگر منافع آرمانی، درازمدت و ایده‌آل‌های نظام سیاسی کشور با توجه به ملاحظات و مصالح ملی و سیاسی توسط رهبران عالی تبیین گردد و به‌عنوان نهایی‌ترین و اصلی‌ترین شاخص موردتوجه قرار گیرد. (تهامی، ۱۳۸۶: ۲۱۰)

۲- دکترین دفاعی

در واژه‌شناسی، کلمه دکترین به معنای اصول بنیادین، باورها و چارچوب‌های نظری، دیدگاه، الگو، خط‌مشی، چگونگی عمل، راهنما و روش است. از کل معنای لغوی دکترین چهار معنا کارکرد روشن‌تری دارند که عبارت‌اند از: اصل یا اصول بنیادین، باورها، چارچوب نظری و خطوط راهنما، دکترین در حوزه‌های مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و... به کار گرفته می‌شود. (جمشیدی، ۱۳۸۴: ۴۰)

۳- اقتصاد مقاومتی

۱ - آئین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶۷، ص ۳

برای مفهوم اقتصاد مقاومتی تعاریف متفاوتی ارائه شده که هر کدام از جنبه‌ای به این موضوع نگاه کرده‌اند. در این میان، تعریف جامع و کامل از اقتصاد مقاومتی را رهبر فرزانه انقلاب ارائه داده‌اند. ایشان در دیدار با دانشجویان فرمودند: «اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد.»^۱ راهبردی که در مقابله با جنگ اقتصادی تحمیلی علیه ایران برای عبور از شرایط پدید آمده می‌توان اتخاذ کرد راهبرد اقتصاد مقاومتی است که از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مطرح گردیده است. (شعبانی و همکار، ۱۳۹۳: ۱۵)

۴- سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر اساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی و پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را که مشتمل بر مقدمه، اهداف و با رویکرد جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا، در ۲۴ بند در تاریخ ۲۹/۱۱/۱۳۹۲ ابلاغ فرمودند.

کارآمدی: به استفاده مطلوب از منابع یا قابلیت‌ها برای رسیدن به اهداف تعیین‌شده و مشخص دلالت دارد. میزان موفقیت سازمان‌ها در تحقق اهداف و یا انجام مأموریت را کارآمدی گویند. آنچه بنا به نظر مشهور اندیشمندان رشته‌های مرتبط با دانش مدیریت موردپذیرش قرار گرفته است تعریف واژه کارآمدی به کارایی و اثربخشی است. (واعظی و همکار، ۱۳۹۱: ۹)

ویژگی‌های کارآمدی با رویکرد اقتصاد مقاومتی

با توجه به اینکه رویکرد این پژوهش اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های کلی آن می‌باشد، لذا ویژگی‌های کارآمدی به استناد سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی عبارت‌اند از: افزایش تولید محصولات دفاعی و اشتغال، استانداردسازی، دستیابی به نظام هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت نیروهای مسلح، نظام مالی و درآمدی مطلوب، الگوی مطلوب مصرف (انرژی، آماد و...) و الگوی مطلوب کارآمدی دفاعی کم‌هزینه، در طرح‌ریزی نیروهای مسلح، استمرار و ارتقاء مدیریت جهادی، چابک‌سازی سازمانی، شفافیت و پاسخگویی در برنامه‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی عملیاتی، بهینه‌سازی تأمین و توزیع اقلام آماد و پشتیبانی و اصلاح نظام بودجه‌ریزی دفاعی.

چارچوب مفهومی

شکل ۱: چارچوب مفهومی پژوهش

روش‌شناسی

نوع پژوهش کاربردی - توسعه‌ای و روش پژوهش توصیفی تحلیلی و با رویکرد آمیخته می‌باشد. جامعه آماری برای مضامین و داده‌های کیفی تعداد ۵ نفر از متخصصان و خبرگان حوزه پژوهش و برای مضامین و داده‌های کمی تعداد ۱۱۲ نفر تعیین گردید. روش نمونه‌گیری برای داده‌ها و متغیرهای کمی، تصادفی طبقه‌ای و برای مضامین و داده‌های کیفی، روش هدفمند همگون، هدفمند ناهمگون، هدفمند در دسترس تا رسیدن به حد اشباع. جهت تعیین حجم نمونه برای داده‌های کمی با توجه به اینکه تعداد نفرات جامعه بیشتر از ۱۰۰ نفر می‌باشند، لذا از فرمول کوکران به شرح زیر استفاده شده است و حجم نمونه برابر محاسبات ۵۲ نفر تعیین گردید. تعداد ۵۲ پرسشنامه برای جامعه آماری ارسال گردید تعداد یک عدد به دلایل نقصی که داشت کنار گذاشته شد و داده‌ها با تعداد ۵۱ پرسشنامه جمع‌آوری و تحلیل گردید.

$$n = \frac{N(Z_{\alpha/2})^2 \times \sigma^2}{(d)^2 (N-1) + (Z_{\alpha/2})^2 \times \sigma^2} = \frac{112(1.96)^2 \times .25}{01(112-1) + (1.96)^2 .25} = \frac{110.446}{2.1004} = 52.48 \approx 52$$

$Z_{\frac{\infty}{2}}$ با ضریب اطمینان 95% از طریق جدول مربوطه محاسبه شده است که مقدار آن 1.96 هست. واریانس جامعه آماری 0.5 و خطای پرسشنامه $d < 0.1$ در نظر گرفته شده است. برای گردآوری داده‌ها اعم از کمی و کیفی از هر دو روش شامل روش میدانی و روش کتابخانه علمی تخصصی استفاده گردید. در این تحقیق از منابع کتابخانه‌ای (شامل کتب، مجلات، جزوات اساتید، مقالات و اینترنت) استفاده شده است. به کمک فن تحلیل عاملی، میزان روایی تک تک مؤلفه‌ها مورد بررسی قرار گرفت چون بار عاملی گویه‌ها بیشتر از میزان 0.4 به دست آمد، نتیجه نشان‌دهنده روایی بالای داده‌ها می‌باشد. برای محاسبه میزان ضریب اعتماد داده‌های تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید، میزان آلفای کرونباخ عدد 0.911 بود که نشانگر پایایی عالی داده‌ها می‌باشد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

- **آمار توصیفی:** برای موارد جمعیت شناختی از قبیل سمت، جایگاه خدمتی، سابقه خدمت، سطح تحصیلات؛ سازمان یا نیروی مربوطه از آمار توصیفی استفاده و نتیجه در قالب جدول و نمودار هیستوگرام (میل‌های) تجزیه و تحلیل گردیده است.

- **آمار استنباطی:** چون مقیاس در نظر گرفته شده برای جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه مقیاس-رتبه‌ای می‌باشد در این تحقیق از تحلیل عاملی برای بررسی روایی پرسشنامه؛ از روش آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی پرسشنامه، از آزمون کاس (کولموگروف - اسمرینوف) برای بررسی توزیع داده‌های پرسشنامه، از آزمون تی یک نمونه‌ای و توزیع دوجمله‌ای، برای تعیین روابط بین ابعاد و مؤلفه‌ها با الگو استفاده گردیده است.

- **تحلیل‌های کیفی:** داده‌های به دست آمده از طریق مصاحبه مورد تحلیل کیفی قرار گرفته است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

- **تحلیل‌های کیفی مصاحبه‌های انجام شده:**

به منظور گردآوری اطلاعات و داده‌های کیفی با ۵ تن از خبرگان و صاحب‌نظران حوزه پژوهش مصاحبه به عمل آمد و هرکدام از مصاحبه‌شوندگان به ویژگی‌هایی از کارآمدی که می‌تواند در الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی مؤثر باشد اشاره داشتند که جمع‌بندی آن‌ها به شرح زیر است:

- ۱- آقای اصغر صالح اصفهانی؛ التزام به اصول ارزشی و تدابیر و فرامین مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، سیاست‌های کلی نظام و الگوی کارآمدی دفاعی کم‌هزینه در ارتقاء کارآمدی نیروهای مسلح تأثیر بسزایی دارد.
- ۲- آقای جمشید اسحاقی؛ به نقش تقویت سیستم کنترلی و اصلاح انحرافات برنامه‌ای و بودجه‌ای، در کارآمدی نیروهای مسلح ج.ا.ایران تأکید داشتند.
- ۳- از نظر آقای رحیم ممینی؛ شناخت ظرفیت‌ها و راه‌های هم‌افزایی آن‌ها و دوراندیشی و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت می‌تواند در کارآمدی نیروهای مسلح نقش مهمی داشته باشد.
- ۴- آقای ابوطالب شفقت؛ پیوستگی برنامه‌ها با سیاست‌ها و راهبردهای کلان از ویژگی‌های کارآمدی الگوی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی می‌باشد.
- ۵- از منظر آقای اله‌مراد سیف؛ یکی از مؤلفه‌های کارآمدی دست‌یابی به نظام هزینه‌یابی برمبنای فعالیت نیروهای مسلح می‌باشد.

- تجزیه و تحلیل کمی داده‌ها

الف- تحلیل‌های توصیفی (جمعیت شناختی)

- ۱- نوع سمت پاسخ‌دهندگان: مطابق خروجی جدول آمار توصیفی، ۸/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان در سمت فرماندهی و ۷۴/۵ درصد از آن‌ها در سمت مدیریتی و ستادی و ۱۷/۶ درصد نیز در سمت هیئت‌علمی مشغول خدمت بوده‌اند. در نتیجه بیشتر پاسخ‌دهندگان دارای سمت‌های مدیریتی و ستادی بودند.
- ۲- جایگاه خدمتی پاسخ‌دهندگان: مطابق خروجی جدول آمار توصیفی، ۱۷/۶ درصد با جایگاه سرلشکری، ۶۸/۶ درصد با جایگاه سرتیپی، ۱۳/۷ درصد با جایگاه سرتیپ دومی مشغول به خدمت بوده‌اند. در نتیجه بیشترین درصد فراوانی پاسخ‌دهندگان به ترتیب مربوط به کسانی است که در جایگاه ۱۸ (سرتیپی) و جایگاه ۱۹ (سرلشکری) اشتغال به خدمت داشتند.
- ۳- سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان: مطابق خروجی جدول آمار توصیفی، ۳۱/۴ درصد در مقطع دکتری، ۱۳/۷ درصد دانشجوی مقطع دکتری، ۵۱ درصد در مقطع کارشناسی ارشد، ۳/۹ درصد در مقطع کارشناسی بودند، در نتیجه درصد فراوانی بیشترین میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان به ترتیب در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری می‌باشد.
- ۳- محل خدمت پاسخ‌دهندگان: مطابق خروجی جدول آمار توصیفی ۴۷ درصد از پاسخ‌دهندگان در ستاد کل نیروهای مسلح، ۲۹ درصد در ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۲ درصد در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۲ درصد در نیروی انتظامی و وزارت دفاع مشغول به خدمت هستند.

ب- تحلیل‌های استنباطی

جهت بررسی ارتباط و وابستگی بعد کارآمدی با الگوی مفهومی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح یا به عبارت ساده‌تر آزمون این مطلب که آیا بعد مذکور نقشی در الگو دارد یا خیر؟ از آزمون کای دو (مربع کای) استفاده نمودیم. مطابق خروجی جدول (۱)، چون سطح معناداری کمتر از میزان خطای ۰/۰۵ به دست آمده این بدان معناست که از نظر جامعه پاسخ‌دهنده بعد کارآمدی بر الگوی مفهومی طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و تأمین منابع نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی تأثیر دارد.

جدول ۱: آزمون کای دو نقش بعد کارآمدی در الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح

سطح معناداری SIG	درجه آزادی	مقدار کای دو مشاهده شده	فراوانی مشاهده شده پاسخ‌ها	طبقات فراوانی	الگوی مفهومی	مفهوم	آزمون
۰/۰۰۰	۴	۱۲۳/۶۰۸	۴۱	خیلی زیاد	طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح	کارآمدی	مربع کای
			۱۰	زیاد			
			۰	متوسط			
			۰	کم			
			۰	خیلی کم			

۱- تجزیه و تحلیل نقش مؤلفه‌های کارآمدی در الگوی طرح‌ریزی راهبردی: به منظور بررسی نقش مؤلفه‌های کارآمدی در طرح‌ریزی راهبردی از آزمون توزیع دو جمله‌ای استفاده گردید. مطابق خروجی جدول ۲ چون سطح معناداری کمتر از میزان خطای ۰/۰۵ محاسبه گردید، این بدان معناست که مؤلفه‌های کارآمدی در طرح‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی نقش دارد.

جدول ۲: آزمون توزیع دو جمله‌ای نقش مؤلفه‌های کارآمدی

سطح معناداری	درصد پاسخ‌های مشاهده شده	حجم نمونه	طبقات	مفهوم	آزمون
/۰۰۰	۰	۰	≤ 3	طرح‌ریزی	توزیع دو جمله‌ای
	۱۰۰	۵۱	> 3	راهبردی	

۲- تجزیه و تحلیل نقش مؤلفه‌های کارآمدی در الگوی برنامه‌ریزی راهبردی:

به منظور بررسی نقش مؤلفه‌های کارآمدی در برنامه‌ریزی راهبردی از آزمون (T یک نمونه‌ای) استفاده گردید. مطابق خروجی جدول (۳) چون سطح معناداری کمتر از میزان خطای ۰/۰۵ محاسبه گردید، این بدان معناست که مؤلفه‌های کارآمدی در برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی نقش دارد.

جدول ۳: آزمون T یک نمونه‌ای

سطح معناداری	مقدار t محاسبه شده	حدود اطمینان		مفهوم	مفهوم	آزمون
		حد پایین	حد بالا			
/۰۰۰	۱۶/۸۰۱	۱/۰۲۷	۱/۳۰۶	الگوی برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی	برنامه‌ریزی راهبردی	نمونه‌ای یک T

تجزیه و تحلیل اولویت‌بندی تأثیر مؤلفه‌های بعد کارآمدی بر طرح‌ریزی راهبردی

برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های کارآمدی الگوی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی از فن آزمون فریدمن استفاده گردید مطابق خروجی جداول ۴ و ۵ سطح معناداری بیشتر از میزان خطای ۰/۰۵ به دست آمده این بدان معناست که اولویت همه مؤلفه‌ها یکسان نیست و از نظر میانگین تأثیری که بر الگوی مذکور دارند باهم تفاوت معنادار دارند.

جدول ۴: آزمون رتبه بندی میانگین مؤلفه های طرح ریزی راهبردی

رتبه میانگین	مؤلفه	آزمون
۸.۰۱	ست یابی به نظام هزینه یابی بر مبنای فعالیت نیروهای مسلح	فریدمن
۷.۹۲	افزایش تولید محصولات دفاعی و اشتغال	
۶.۱۸	استانداردسازی در نیروهای مسلح	
۵.۷۲	الگوی مطلوب مصرف (انرژی، آماذ و...) نیروهای مسلح	
۵.۶۹	الگوی مطلوب کارآمدی دفاعی کم هزینه	
۴.۴۴	نظام مالی و درآمدی مطلوب نیروهای مسلح	
Df= 8, N=۵۱ , sig=.000, $\chi^2= 72.677$		

جدول ۵: آزمون رتبه بندی میانگین مؤلفه های برنامه ریزی راهبردی

رتبه میانگین	مؤلفه	آزمون
۱۳.۰۶	پیوستگی برنامه ها با سیاست ها و راهبردهای کلان	فریدمن
۱۲.۲۵	شناخت ظرفیت ها و راه های هم افزایی آن ها	
۱۱.۳۸	شفافیت و پاسخگویی در برنامه ریزی نیروهای مسلح	
۱۱.۲۳	استمرار و ارتقاء مدیریت جهادی در نیروهای مسلح	
۱۱.۱۲	بهبودسازی تأمین و توزیع اقلام آماذ و پشتیبانی	
۱۰.۳۶	چابک سازی سازمانی نیروهای مسلح	
۱۰.۰۲	اصلاح نظام بودجه ریزی دفاعی	
Df= 8, N=۵۱ , sig=.000, $\chi^2= 72.677$		

- تحلیل عاملی تأییدی: به منظور بررسی روابط بین مؤلفه ها با بعد کارآمدی از فن تحلیل عاملی استفاده گردیده است. در آزمون تحلیل عاملی چنانچه بار عاملی محاسبه شده کمتر از ۰/۴ به دست آید به معنای آن است که مؤلفه با بعد ارتباطی ندارد. در نتیجه مطابق جدول ۶ تحلیل عاملی صورت گرفته، مشخص گردید که همگی گویه های پرسشنامه دارای بار عاملی غیر صفر است. جدول ۶: تعیین میزان وابستگی مؤلفه ها با بعد کارآمدی

ردیف	بعد	بار عاملی	حوزه	مؤلفه
۱	کارآمدی	۰.۷۸۷	طرح ریزی	ست یابی به نظام هزینه یابی بر مبنای فعالیت نیروهای مسلح
۲		۰.۷۰۲	طرح ریزی	افزایش تولید محصولات دفاعی و اشتغال
۳		۰.۶۵۷	طرح ریزی	استانداردسازی در نیروهای مسلح
۴		۰.۸۵۱	طرح ریزی	الگوی مطلوب مصرف (انرژی، آماذ و...) نیروهای مسلح
۵		۰.۸۲۱	طرح ریزی	الگوی مطلوب کارآمدی دفاعی کم هزینه
۶		۰.۸۳۵	طرح ریزی	نظام مالی و درآمدی مطلوب نیروهای مسلح
۷		۰.۵۸۳	برنامه ریزی	اصلاح نظام بودجه ریزی دفاعی
۸		۰.۹۱۲	برنامه ریزی	استمرار و ارتقاء مدیریت جهادی در نیروهای مسلح

چابک سازی سازمانی نیروهای مسلح	برنامه ریزی	۷۴۴		۹
شفافیت و پاسخگویی در برنامه ریزی نیروهای مسلح	برنامه ریزی	۸۳۳		۱۰
پیوستگی برنامه ها با سیاست ها و راهبردهای کلان	برنامه ریزی	۵۷۴		۱۱
بهینه سازی تأمین و توزیع اقلام آماد و پشتیبانی	برنامه ریزی	۷۸۹		۱۲
شناخت ظرفیت ها و راه های هم افزایی آنها	برنامه ریزی	۷۸۹		۱۳

نتیجه گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه گیری:

(۱) بر اساس تحلیل های انجام یافته مشخص گردید که از نظر جامعه پاسخ دهنده مؤلفه های بعد کارایی با الگوی طرح ریزی و برنامه ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی مرتبط بوده و کاربست هر کدام از مؤلفه های احصاء شده در راستای ارتقاء کارآمدی نیروهای مسلح نقش مهمی دارد این مؤلفه ها به تفکیک و با توجه به ابعاد و حوزه تعیین شده به شرح ذیل می باشد:

الف - مؤلفه های بعد کارآمدی الگوی طرح ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی:

- الگوی مصرف مطلوب (انرژی، آماد و ...) نیروهای مسلح.
- نظام مالی و درآمدی مطلوب نیروهای مسلح.
- الگوی مطلوب کارآمدی دفاعی کم هزینه.
- افزایش تولید محصولات دفاعی.
- استانداردسازی در نیروهای مسلح.
- دستیابی به نظام هزینه بر مبنای فعالیت نیروهای مسلح.

ب - مؤلفه های بعد کارآمدی الگوی برنامه ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی:

- استمرار و ارتقاء مدیریت جهادی در نیروهای مسلح.
- چابک سازی سازمانی نیروهای مسلح.
- شفافیت و پاسخگویی در برنامه ریزی نیروهای مسلح.
- پیوستگی برنامه ها با سیاست ها و راهبردهای کلان
- بهینه سازی و تأمین و توزیع اقلام آماد و پشتیبانی.

- اصلاح نظام بودجه‌ریزی دفاعی.

- شناخت ظرفیت‌ها و راه‌های هم‌افزایی آن‌ها

(۲) در نتیجه تحلیل عاملی صورت گرفته، مشخص گردید که همه گویه‌های پرسشنامه دارای بار عاملی

غیر صفر است. بار عاملی کلیه مؤلفه‌ها از میزان استاندارد ۰/۴ بالاتر بوده این به معنای آن است که هر

۱۳ مؤلفه به شرح جدول (۶) بر بعد کارآمدی بارشده‌اند و به هم مرتبط هستند.

(۳) برابر نتایج به دست آمده اولویت مؤلفه‌ها به تفکیک حوزه‌های مربوطه به شرح زیر می‌باشد:

(۳/۱) اولویت‌بندی مؤلفه‌های طرح‌ریزی راهبردی:

اولویت اول:

۱- دستیابی به نظام هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت نیروهای مسلح.

۲- افزایش تولید محصولات دفاعی و اشتغال.

اولویت دوم:

۱- استانداردسازی در نیروهای مسلح.

۲- الگوی مطلوب مصرف (انرژی، آماذ و...) نیروهای مسلح.

۳- الگوی مطلوب کارآمدی دفاعی کم‌هزینه.

اولویت سوم:

نظام مالی و درآمدی مطلوب نیروهای مسلح

(۳/۲) اولویت‌بندی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی راهبردی:

اولویت اول:

۱- پیوستگی برنامه‌ها با سیاست‌ها و راهبردهای کلان.

۲- شناخت ظرفیت‌ها و راه‌های هم‌افزایی آن‌ها.

جدول ۷: مؤلفه‌های کارآمدی و حوزه‌های اثرگذار (برگرفته از سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و مصاحبه با صاحب‌نظران)

مستندات	مؤلفه‌های کارآمدی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	حوزه تأثیرگذار
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	۱- افزایش تولید محصولات دفاعی و اشتغال ۲- استانداردسازی در نیروهای مسلح ۳- الگوی مطلوب مصرف (انرژی، آماد و...) نیروهای مسلح ۴- نظام مالی و درآمدی مطلوب نیروهای مسلح	طرح‌ریزی راهبردی
	۱- استمرار و ارتقاء مدیریت جهادی در نیروهای مسلح ۲- چابک‌سازی سازمانی نیروهای مسلح ۳- شفافیت و پاسخگویی در برنامه‌ریزی نیروهای مسلح ۴- بهینه‌سازی تأمین و توزیع اقلام آماد و پشتیبانی	برنامه‌ریزی راهبردی
مصاحبه با خبرگان	۱- دستیابی به نظام هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت نیروهای مسلح. ۲- الگوی مطلوب کارآمدی دفاعی کم‌هزینه.	طرح‌ریزی راهبردی
	۱- صلاح نظام بودجه‌ریزی دفاعی. ۲- پیوستگی برنامه‌ها با سیاست‌ها و راهبردهای کلان ۳- شناخت ظرفیت‌ها و راه‌های هم‌افزایی آن‌ها	برنامه‌ریزی راهبردی
مستندات	مؤلفه‌های کارآمدی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	حوزه تأثیرگذار
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	۱- افزایش تولید محصولات دفاعی و اشتغال ۲- استانداردسازی در نیروهای مسلح ۳- الگوی مطلوب مصرف (انرژی، آماد و...) نیروهای مسلح ۴- نظام مالی و درآمدی مطلوب نیروهای مسلح	طرح‌ریزی راهبردی
	۱- استمرار و ارتقاء مدیریت جهادی در نیروهای مسلح ۲- چابک‌سازی سازمانی نیروهای مسلح ۳- شفافیت و پاسخگویی در برنامه‌ریزی نیروهای مسلح ۴- بهینه‌سازی تأمین و توزیع اقلام آماد و پشتیبانی	برنامه‌ریزی راهبردی
مصاحبه با خبرگان	۱- دستیابی به نظام هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت نیروهای مسلح. ۲- الگوی مطلوب کارآمدی دفاعی کم‌هزینه.	طرح‌ریزی راهبردی
	۱- صلاح نظام بودجه‌ریزی دفاعی. ۲- پیوستگی برنامه‌ها با سیاست‌ها و راهبردهای کلان ۳- شناخت ظرفیت‌ها و راه‌های هم‌افزایی آن‌ها	برنامه‌ریزی راهبردی

اولویت دوم:

- ۱- بهینه‌سازی تأمین و توزیع اقلام آماد و پشتیبانی
- ۲- استمرار و ارتقاء مدیریت جهادی در نیروهای مسلح
- ۳- شفافیت و پاسخگویی در برنامه‌ریزی نیروهای مسلح

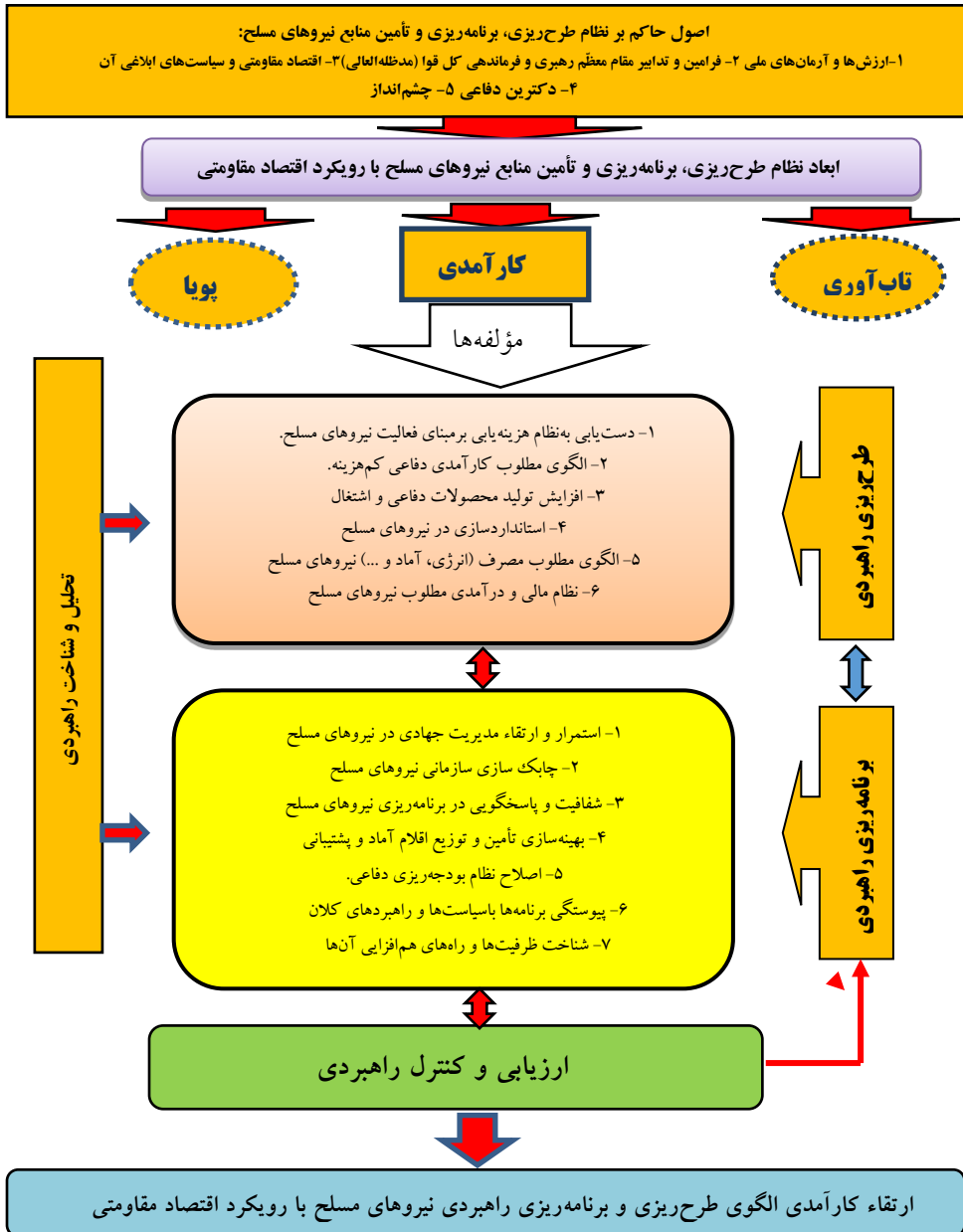
اولویت سوم:

- ۱- چابک سازی سازمانی نیروهای مسلح
- ۲- اصلاح نظام بودجه‌ریزی دفاعی

(۴) بر اساس تحلیل‌های انجام‌یافته مشخص گردید که از نظر جامعه پاسخ‌دهنده، کارآمدی و مؤلفه‌های مربوطه بر الگوی مذکور تأثیر داشته و میزان کارایی و انعطاف‌پذیری نیروهای مسلح را در مقابله با چالش‌ها و مشکلات ناشی از خصومت‌های دشمنان را در حوزه‌های دفاعی و امنیتی افزایش می‌دهد.

الگوی پژوهش

الگوی پژوهش با توجه به ادبیات تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها در شکل ۲ نمایش داده شده است. در این الگو نقش کارآمدی و مؤلفه‌های مربوطه در ارتقاء کارآمدی الگوی راهبردی طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی نشان داده شده است.

شکل ۲: الگوی مفهومی پژوهش

ب- پیشنهادها:**۱- پیشنهاد اجرایی:**

- متولیان امور طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی نیروهای مسلح در سطوح عالی، عملیاتی و اجرایی در راستای ارتقاء کارآمدی نظام طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی مجموعه تابعه خود از ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی احصاء شده به شرح ذیل بهره‌برداری نمایند:
- در مصرف انرژی، آماذ و... از یک الگوی مطلوب تبعیت شود.
- به دنبال تحقق یک الگوی دفاعی کم‌هزینه باشیم.
- نظام مالی و درآمدی متناسب با شرایط و وضعیت موجود نیروهای مسلح تهیه و یا بازبینی شود.
- اصلاح نظام بودجه‌ریزی دفاعی و تهیه و تدوین نظام هزینه بر مبنای فعالیت، گامی است مهم در راستای کنترل و بهینه نمودن هزینه‌های نیروهای مسلح.
- توجه به امر استانداردسازی، بهینه‌سازی و هم‌چنین افزایش تولید محصولات دفاعی به‌منظور خودکفایی در تأمین نیازمندی‌های اساسی و مهم نیروهای مسلح.
- برنامه‌ریزی‌های نیروهای مسلح به‌طور شفاف و باقابلیت پاسخگویی تدوین شود.
- شرایط نظام جمهوری اسلامی ایجاب می‌نماید تا در همه سازمان‌ها، به‌طور مستمر از نوع مدیریت جهادی بهره‌برداری گردد.
- توجه به چابک سازی و شناخت ظرفیت‌ها و راه‌های هم‌افزایی آن‌ها.
- کلیه برنامه‌های نیروهای مسلح می‌بایستی در راستای تحقق فرامین مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) سیاست‌ها و راهبردهای کلان نظام باشد.
- برگزاری جلساتی در معاونت طرح و برنامه ستاد کل ن.م به‌منظور هماهنگ نمودن سیاست‌ها و خط‌مشی سازمان‌ها، نیروها و سایر دستگاه‌های تابعه با در نظر گرفتن نتایج این تحقیق.

۲- پیشنهاد پژوهشی:

- انجام تحقیق در خصوص تدوین راهبردهای طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی.

فهرست منابع:**الف - منابع فارسی:**

- تهامی، مجتبی (۱۳۸۶)، "امنیت ملی داکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی (جلد ۱)"، تهران، آجا
- آقامحمدی، داود (۱۳۹۵)، "برنامه‌ریزی راهبردی آموزش عالی"، تهران، انتشارات دافوس آجا
- بخش میدانی، علی (۱۳۹۴)، "آسیب‌شناسی نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نیروهای مسلح و ارائه الگوی مناسب برای آن"، دانشگاه عالی دفاع ملی
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۴)، "مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در جهان"، تهران نشر دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- چگینی، حسن (۱۳۷۳)، "طرح‌ریزی استراتژیک نظامی و برنامه‌ریزی دفاعی"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- حسینی، سیف علی (۱۳۸۷)، "طراحی الگوی مناسب برنامه‌ریزی راهبردی دفاعی"، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، شماره ۳۵
- خلیلی شورینی، سیاوش (۱۳۹۱)، "روش‌های پژوهش آمیخته"، تهران، انتشارات یادواره
- دانش‌آشتیانی، محمدباقر (۱۳۹۱)، "مدیریت راهبردی دفاعی-امنیتی". تهران: انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی
- رنگریز، حسن و محسنی، حسین (۱۳۹۳)، "مدیریت استراتژیک با رویکرد مالی"، تهران، انتشارات شهرآشوب
- سلمانی قهبیازی، احمد (۱۳۸۸)، "طراحی الگوی راهبردی ارتقاء بهره‌وری سازمان (الف)"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- شعبانی، احمد، نخلی، سیدرضا (۱۳۹۳)، "مبانی، الزامات و نقشه راه اقتصاد مقاومتی"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- قاضی‌زاده‌فرد، ضیاءالدین (۱۳۸۸)، "ویژگی‌های برنامه‌ریزی راهبردی در سازمان‌های نظامی"، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هفتم، شماره ۲۴، تهران مرکز پژوهش‌های راهبردی دفاعی
- واعظی، احمد و موسوی، غلامرضا (۱۳۹۱)، "پژوهشی در کارآمدی نظام جمهوری اسلامی"، مجله علوم سیاسی، سال پانزدهم، شماره ۵۹

الف - سایت:

-www.khamenei.ir

فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، قابل دسترسی در: